ANA DİL Mİ, ANA DİLİ Mİ?

Prof. Dr. Mukim Sağır

ÖZET

Bu makalede "ana dil" ve "ana dili" terimlerinin kullanımları üzerinde durulacaktır. Aralarında nüans olan bu iki terimin Türkçe ve Türk Dili öğretiminde nasıl kullanılması gerektiği üzerinde teklifler getirilecektir.

Anahtar Kelimler: ana dili, ana dil, Türkçe öğretimi, Türk dili

ABSTRACT

In this article is emphasized that "ana dil" and "ana dili" terms. These terms will explained how to use in Turkish and Turkish Language education.

Key words: ana dil, ana dili, Turkish education, Turkish Language.

Her ortamda sıkça karşılaşılan, ancak yerinde ve doğru kullanılmayan iki terim vardır: ana dil ve ana dili.

Çoğunlukla Türkçenin eğitimi ve öğretimiyle ilgili makale, bildiri, yazı ve kitaplar söz konusu olunca, yanlış bir biçimde bu terimlerin birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Her iki terimin de Türkçenin eğitimi ve öğretiminin aracı olan ortak dil anlamında kullanıldığı hususunda şüphe duyulmasa da, gelişigüzel kullanılmalar da hoş görülemez.

Ana dil ve ana dili terimlerindeki "ana" ögesinin işlevi önemlidir.

Ana dil teriminde "ana" esas, temel anlamında dili niteleyen bir görev yapmakta, kimi terim sözlükleri ile Türkçe Sözlük'te[1] terimin anlamı şöyle sıralanmaktadır. Ana dil;

> Bugün ses yapısı, şekil yapısı ve anlam bakımından birbirinden az çok farklılaşmış bulunan dil ve lehçelerin, kök bakımından bilinmeyen bir tarihte birleştikleri ortak dil: Ana Türkçe, Ana Moğolca, Ana Altayca, Roman dillerine

[1] Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 2005.

kaynaklık eden Latince gibi (Korkmaz 1992: 8).

Belli dil öbekleri içinde toplanan ve akraba oldukları kabul edilen dillerin aslını oluşturan kaynak dil. Altay dili Türkçe, Moğolca ve Mançu-Tunguzcanın ana dili kabul edilir. Latince Roman dillerine göre bir ana dildir (Topalaoğlu 1989: 24).

Başka diller türetmiş olan dil. Örneğini, Latince, Roman dilleri için ana dildir. Başta Yakutça, Çuvaşça olmak üzere, Türk dil ve lehçeleri de başlangıcı bilinmeyen ana dilden gelmektedir (Koç 1992: 28).

Bir ya da birçok dilin kaynaklandığı dil. Örneğin Latince Roman dillerine göre ana dildir (Vardar 1988: 20).

Başka diller veya lehçeler türetmiş olan dil (TDK Türkçe Sözlük 2005: 93)

Tanımlardan da anlaşıldığı gibi Türkçenin eğitimi ve öğretimi, durumu, güncel sorunları söz konusu olunca terimin belirtilen anlamlarında kullanılması doğru değildir. Bu terimin günümüzdeki eğitim ve öğretim ortamlarındaki kullanımları göz önüne alındığında terim, yukarıda verilen tanımlardan sonra, 2. diyerek şu biçimde genişletilmelidir: **Ana, kaynak dil ile aynı olan ve hâlen kullanılan dil.**

Ana dil Türkiye Türkçesinin ortak dilidir ve Türk vatandaşı olan herkesin duygu ve düşüncelerini paylaşmasında temel araç olarak görev yapar. Bu dilin kaynağı Türk Dili, eğitim ve öğretim söz konusu olunca da inceleme, araştırma alanı Türkçedir. Edirne'deki memur, Ankara'daki milletvekili ve Hakkâri'deki öğrenci kuralları

bilinen bu ortak dili kullanmaktadır. Bireyi kuşatan, ona ruh ve güç veren dil, bu dildir.[2]

Türkçenin eğitim ve öğretimiyle ilgili her tür konuşma ve ilgili yazılarda yanlış kullanım "ana dili" göstereninde, teriminde de görülmektedir.

Ana dili terimi de kimi terim sözlükleriyle Türkçe Sözlük'te şu şekilde anlamlandırılmaktadır. Ana dili;

> İnsanın doğup büyüdüğü aile ve soyca bağlı bulunduğu toplum çevresinden öğrendiği, bilinç altına inen ve kişilerle toplum arasındaki ilişkilerde en güçlü bağı oluşturan dil (Korkmaz 1992: 8).

> Kişinin önce annesinden ve ailesinden, daha sonra da sosyal çevresinden öğrendiği, şuur altına yerleşen ve onun toplumla kendi arasındaki bağlarını oluşturan dil (Topaloğlu 1989: 24).

> Kişinin önce annesinden ve yakın çevresinden, sonra daha geniş çevreden ve ulusal olanaklardan yararlanarak öğrendiği dil. Her Türk için Türkçe anadilidir (Koç 1992: 28).

> İnsanın içinde doğup büyüdüğü aile ya da toplum çevresinde ilk öğrendiği dil. Ana dili bilinci dili yabancı ögelere karşı savunur (Vardar ve diğerleri 1988: 20).

> İnsanın çocukken ailesinden ve soyca bağlı olduğu topluluktan öğrendiği dil (TDK Türkçe Sözlük 2005: 93).

[2] Mukim Sağır, Ana Dil Öğretimi, TÖMER-Dil Dergisi, Dil Öğretimi Özel Sayısı, 43. Sayı, Mayıs 1996, 7. s.

Tanımlardan da anlaşıldığı gibi "ana dili" teriminde "ana" niteleyen değil, "dili" kelimesinin açıklayıcısı, tamlayanıdır. Çocuğun annesinden, babasından okul öncesi dönemde çevresinden öğrendiği ve kullandığı dil söz konusudur. Dolayısıyla "ana" ögesinin yerine "anne" kelimesi getirilebilir. Hâlbuki bu kesinlikle doğru değildir. "Ana dili" teriminde "ana" kelimesinin yerine "anne" kelimesi konulamaz. Çünkü, tarihin her döneminde, her ülkede az ya da çok anne dili; ana, ortak dil ile aynı olmayan aileler vardır. Okul öncesi dönemde, dar bir çevrede annesinin, ailesinin, mahallesinin, köyünün dili; ortak, ana dil ile aynı olmayan ülke vatandaşlarının olduğu bilinmektedir.

Dil bilimi toplumsal ya da bireysel özellikler taşımasına göre dil türlerini; ana dil, ortak dil, edebî dil, özel diller, argo, jargon, yapma diller şeklinde sıralamaktadır. Burada da önemli bir dil türü gözden kaçmış ve bu dil türüne yer verilmemiştir. Bu dil türü bireysel dil özellikleri ağır basan, annesinin dili Fransızca, İngilizce. Almanca, Arapça, Türkçe vb. olmayan, fakat Fransız, İngiliz, Alman, Arap, Türk vatandaşı olan insanların okullu dönem öncesinde kullandıkları bir dil vardır ki, o dilin de adı **anne dili** olmalıdır.

Her ulus için anne dilleri anne sütü gibidir. Bir yaşa, döneme kadar anne dili çocuk için gerekli ve önemlidir. Her ülkede okullu dönem ile birlikte anne dillerinin yerini, o ülke insanını birleştiren, koruyan, bir harç, şemsiye olarak ana dil alır ve birey artık ana dil bilinciyle hareket eder, etmelidir. Türkçenin eğitim ve öğretiminden söz ederken de artık çocuğun annesinin, çevresinin dilini çağrıştıracak olan ana (anne) dilinin yeri yoktur. Okullu dönemin iyileştirmeğe çalıştığı dil, **ana dil**'dir, yanlış anlamalara, çağrışımlara meydan verecek **ana dili** değildir.

Sonuç:

1. Türkçe sözlüklerde; dil bilimi, dil bilgisi terimleri sözlüklerinde "anne dili" terimine de madde başı olarak yer verilmeli, tanım da **"Annenin dili ile ana, ortak dilin aynı olduğu veya olmadığı durumlarda, bireyin okul öncesi dönemde evinde, mahallesinde, köyünde daha çok ağız özellikleriyle konuşulan dil."** biçiminde yapılmalıdır.

2. Türkçe sözlüklerde; dil bilimi, dil bilgisi terimleri sözlüklerinde "ana dil" teriminin anlamı, kullanım anlamı olarak "**Ana, ortak dil ile aynı olan ve hâlen kullanılan dil."** şeklinde genişletilmelidir.

3. Türkçenin eğitimi ve öğretimi söz konusu olunca yanlış anlamalara, yorumlara yer vermemek için **"ana dili"** terimi

kullanılmamalı onun yerine **"ana dil"** terimi de kullanım anlamı ile yer almalıdır.

KAYNAKLAR:

Berke, Vardar yönetiminde, (1988), Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, ABC Tanıtım Basımevi, İstanbul.

Koç, Nurettin (1992), Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Korkmaz, Zeynep (1992), Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları 575, Ankara.

Toplaoğlu, Ahmet (1989), Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Türkçe Sözlük (2005), TDK, Ankara, 2005.